Biografia breu de Ciutat

Palma, la ciutat envaïda

INICIATIVES DEL MEDITERRANI

PALMAXXI

Col·lecció: Iniciatives XXI

Coordinador del projecte: Jaume Garau
Coordinador de fotografia: Jaume Gual
Secretaria tècnica: Juanjo Suárez
Assessors: Maria Lluïsa Dubon, Dolores Ladaria, Climent Picornell, Pere Rabassa, Maria Gómez, Guillem Aloy, Cristina Llorente.
Revisors de les introduccions: Pere de Montaner (*De la ciutat romana a la ciutat moderna*), Tomeu Bestard (*Del somni modernitzador al malson de la guerra civil)*, Manel Santana (*La ciutat sobreviu malgrat el franquisme*) i Onofre Rullan (*Cap a la ciutat totalment turística*).

Agraïments: Als revisors i revisores, a l'Ajuntament de Palma i a qui ens cediren fotografies, especialment a l'Arxiu del So i de la Imatge de Mallorca - ASIM.

Dipòsit legal: DL PM 1093-2019
Edita: Palma XXI i Fundació Iniciatives del Mediterrani

Copyrights: Palma XXI i Fundació Iniciatives del Mediterrani
Maquetació: Maria Reyero
Fotos de portada: Quadre de Miquel Bestard, principis del segle XVII, col·lecció particular; Antoni Gelabert. La murada i la Seu. c.1905. Oli sobre tela; postal de Palma (ASIM); vista de la Seu, Jaume Gual.

Desembre 2019

Prohibida la reproducció total o parcial d'aquesta publicació sense autorització de l'entitat editora.
Tots els drets reservats.

Aquesta publicació és un resum del projecte editorial "Biografia de Ciutat", de Palma XXI, que ha estat publicat en tres volums. El quart volum serà publicat el 2020.

En aquesta breu publicació hem volgut compilar les introduccions dels quatre toms de la Biografia, per oferir al lector/a una aproximació ràpida a la història de Palma, des de la seva fundació a l'actualitat.

Es poden consultar tots els capítols de la Biografia de Ciutat a la web **www.palmaxxi.com**

Palma, una ciutat envaïda

El títol d'aquest llibre no és únicament un joc de paraules i un gest de reconeixement al llibre de Màrius Verdaguer "La Ciutat Esvaïda", sinó també l'expressió d'un convenciment.

Palma ha crescut –sobretot- per la gran influència que han tingut les successives invasions de pobles i grups al llarg de la seva història i per determinats fenòmens polítics externs a la dinàmica pròpia de la ciutat.

La història de Palma ha estat marcada per la seva ubicació estratègica en el Mediterrani occidental. Aquesta posició estratègica ha estat un pol d'atracció de molta gent que, arribada de fora, ha anat forjant la seva fisonomia i la societat actual.

Després de la romanització de l'illa de la qual queden poques restes, la ciutat va seguir tenint invasions d'altres pobles. La conquesta per part del califat de Córdoba l'any 902 i la conquesta catalana de 1229, són les que més impacte tindran sobre la forma i la societat que configuren Palma en l'actualitat.

Fruit d'aquestes invasions i reconversions poblacionals, sorgeixen els diferents recintes emmurallats i els grans edificis emblemàtics de Palma, com la Seu, el Palau Episcopal, el Palau de l'Almudaina, la Llotja o el Castell de Bellver.

Al llarg de la seva història també han tingut lloc altres fets de gran importància que han deixat una forta empremta a la ciutat. Ens referim a fets històrics com la Guerra de Successió que va deixar Ciutat fora de la Corona d'Aragó amb el Decret de Nova Planta el 1714; la Guerra de la Independència el 1808 i les diferents desamortitzacions des de 1836.

Ja en el segle XX, Palma ha viscut diferents guerres contemporànies: les guerres colonials del 98, la Primera Guerra Mundial de 1914, la Guerra Civil el 1936 i la Segona Guerra Mundial de 1939. Totes elles tindran també un gran impacte sobre la ciutadania, especialment la Guerra Civil.

Port de Palma (c. 1945). Arxiu fotogràfic del Cronista de la ciutat.

Aquests grans fenòmens històrics varen desencadenar una multitud de canvis urbans i socials que han deixat unes marques a la ciutat que encara perduren. Ja siguin vestigis en els edificis, en la trama urbana, en la memòria dels ciutadans que s'ha anat transmetent generació rere generació; com memòria integrada en els arxius de les institucions i en arxius privats.

Es fa imprescindible analitzar aquest passat i pensar que hem de fer pel futur de Palma. Moltes ciutats europees com Venècia, Florència, Viena, Berlín, Amsterdam, Praga o Barcelona, de diferent mida i característiques, però totes amb molt èxit de demanda turística, estan pensant i actuant en com lidiar amb el turisme de masses que les fa insostenibles. Com fer perquè els residents dels centres històrics no abandonin la ciutat?

En aquestes ciutats i altres d'arreu el món, estan sorgint moviments socials que diuen prou al creixement descontrolat del turisme de masses i les seves conseqüències per a les poblacions autòctones. Palma XXI vol aportar el seu gra d'arena per fer perdurar la ciutat de Palma i no convertir-la en un museu turístic.

Per acabar aquesta introducció, dir que el llibre està organitzat en quatre parts. La primera explica l'evolució de Palma fins al segle XX, és molt general i serveix com a introducció a les altres tres. La segona part explica el creixement i l'evolució de la ciutat des de 1900 fins a la guerra civil. La tercera, va des de la guerra civil de 1936 fins a la mort de Franco el 1975. La quarta i darrera part, va des de 1975 fins a l'actualitat.

123 a. C. - 1900

De la ciutat romana a la ciutat moderna

Oli anònim (s. XVII). Ajuntament de Palma.

En aquesta primera part de la biografia de Palma volem fer un ràpid recorregut per aquelles etapes per les quals ha passat la ciutat –des que la fundà el cònsol romà Quint Cecili Metel l'any 123 aC fins a arribar al segle XX-, i per aquells fets que han deixat una empremta rellevant que avui encara podem veure o constatar.

En aquest recorregut es posarà de manifest una cosa que és òbvia: com més ens acostem al segle XX més informació tenim sobre fets històrics, carrers, edificis, etc., sigui perquè encara perviuen, o perquè tenim molta documentació sobre ells.

Després de la fundació de Palma pels romans ens trobem amb alguns segles foscos sobre els quals hi ha poca informació. El que si sabem amb certesa, és que Palma ja tenia en l'època musulmana una semblança molt fàcil de reconèixer avui. El principal llegat dels musulmans a la ciutat va ser el tramat dels seus carrers i places, que formen avui encara un dels principals atractius i encants de Palma.

Ara bé, la gran obra que marcarà per sempre la ciutat la va impulsar Jaume II i els seus successors, amb les grans construccions que constitueixen la seva

imatge més internacional: el Castell de Bellver, La Llotja, la Seu, el Palau Episcopal i l'Almudaina.

Durant els segles XVI, XVII i XVIII, trobem dues grans obres, tant per la seva funció, com per la seva durada i l'impacte que tindrien sobre la ciutat: reconduir el llit de Sa Riera del centre a fora de la ciutat, i construir la muralla renaixentista, obra aquesta que duraria més de 200 anys.

Tot i la revolució agermanada i les lluites intestines com les de Canamunt i Canavall, en aquesta època convulsa es van emprendre altres obres de gran importància. Entre les reformes que van canviar la ciutat, i que avui admirem, cal destacar les transformacions de les façanes i els patis de les grans cases, mostra de l'augment de la riquesa de la ciutat a causa de l'èxit en el comerç mediterrani.

Ja entrats en el segle XIX, comença a prendre força la modernització de la ciutat i, fruit de la revolució econòmica que suposen les desamortitzacions, tornem a veure com a la ciutat s'esbuquen molts edificis, s'obren carrers i es creen noves places que avui formen part d'un paisatge urbà molt conegut, com, per exemple, el carrer Conqueridor o la plaça Major.

El procés irreversible de modernitzar la ciutat s'intensificarà a la fi del segle XIX amb l'enderrocament de la muralla davant la Llotja. Aquest seria un primer pas que conclouria a principis del XX amb l'enderrocament gairebé total de la muralla que tant va costar construir.

La majoria de vegades aquestes grans transformacions de la ciutat eren fruit de lluites entre diferents forces i interessos d'àmbit europeu o espanyol, que involucraven als ciutadans de Palma creant aliances i divisions. Molt poques vegades eren motivades únicament per les nostres pròpies necessitats locals. Això demostra que Palma sempre va estar connectada al seu entorn espanyol i internacional.

Veurem totes aquestes transformacions i explicarem el context social i polític en què es van produir i quines eren les principals motivacions, els seus protagonistes i els guanys i pèrdues que van suposar per a Palma.

Passeig del Born. Bartomeu Reus.

1900 - 1936

Del somni modernitzador al malson de la guerra civil

Antoni Gelabert. La murada i la Seu. c. 1905. Oli sobre tela.

Palma es modernitzava

Palma va viure un primer terç de segle apassionant. L'energia creativa es va desenvolupar de forma contínua en múltiples activitats que van convertir la ciutat en una de les més modernes d'Europa amb comparació amb altres de semblants dimensions.

Malauradament tot va acabar malament. En un context europeu cada vegada més bel·licós, l'Espanya dels dos bàndols va acabar enfrontant-se en una guerra que va arrossegar a tots i de la qual Palma no va sortir indemne.

L'última part del segle XIX va servir per posar els fonaments del projecte liberal per modernitzar la ciutat a través d'un nou urbanisme que ajudés a créixer la indústria i iniciar l'activitat turística. Tot i la crisi colonial del 98, la recuperació econòmica va ser relativament ràpida i no va comprometre les aspiracions a la modernització de la ciutat.

Per a moltes ciutats espanyoles i europees, l'eliminació de les muralles suposà el debut del seu desenvolupament urbanístic, econòmic

i social. Cal recordar que la modernització de les grans ciutats com Barcelona, Madrid, París o Viena, s'havia iniciat a mitjans del segle XIX o fins i tot abans; en canvi, capitals més petites amb centres històrics emmurallats com Lleó, Pamplona, Cadis o Palma, anaven més endarrerides.

Pel que fa a la demografia, el 1900 la població del municipi de Palma arribava a les seixanta-cinc mil persones, mentre que el 1936 ja havia assolit les cent mil. La capital continuava amb la tendència, iniciada al segle XIX, d'absorbir el flux migratori interior. Així, doncs, si el 1900 la ciutat acollia el vint-i-cinc per cent de la població de l'illa, el 1936 arribava al trenta-cinc per cent. Per altra part, a principis del segle XX, la gran majoria dels seixanta-cinc mil habitants del municipi de Palma vivia a la ciutat històrica "dins murades".

La construcció de la muralla de Palma havia estat lenta i havia afectat moltes generacions, amb el consegüent esforç en inversió pública. Al seu torn, també ho va ser tant la seva demolició com les posteriors actuacions de rehabilitació de les muralles conservades, especialment el front marítim de la ciutat, les quals s'han allargat fins al segle XXI, tal com veurem al llarg del llibre. A més de l'enderrocament de les muralles, els ciutadans de Palma van impulsar moltes altres obres i iniciatives de tota mena. Algunes molt lentes i costoses com les de l'Eixample i d'altres molt més ràpides, com fou la del Passeig de Sagrera que gairebé es féu amb un dia.

Porta de Santa Catalina. Aquarel·la de Bartomeu Ferrà. Ajuntament de Palma.

Palma era una ciutat en obres

Podem dir que durant el primer terç del segle XX, Palma va ser una ciutat en obres. Gràcies a les fotografies de l'època, podem constatar la quantitat d'obres que es van fer a la ciutat, entre les quals destaquen els nombrosos edificis de Gaspar Bennàzar, Lluís Domènech i Montaner, Jaume Alenyar, Francesc Roca o Guillem Reynés, així com les reformes de la Catedral dirigides per Antoni Gaudi, gràcies a la iniciativa i embranzida del bisbe Campins.

L'activitat privada impulsada per homes de negocis, com Alzamora, Sureda, Palmer, Tous, Pensabene, Casasayas, Corbella i tants d'altres, va ser molt intensa. També el sector públic va manifestar una important activitat com el sanejament del clavegueram i la conducció d'aigües, el transport públic, la millora dels habitatges, la millora de les carreteres amb els pobles de l'illa, l'ampliació del port, la creació d'escoles i centres de salut, etc.

Palma vivia els conflictes polítics espanyols

Aquesta obra física anava acompanyada d'altres activitats polítiques i socials com fomentar la laïcitat, incorporar la dona en la vida social, laboral i política, modernitzar la vida cultural, impulsar l'associacionisme, impulsar el regionalisme polític amb la consegüent voluntat de descentralitzar el poder, etc. Totes aquestes qüestions esdevingueren clau per al procés de modernització, procés que tingué una trajectòria irregular i no poc accidentada.

En el món de l'economia i el treball, el procés d'industrialització va crear noves relacions laborals i noves situacions de conflicte social que impregnaren la vida ciutadana de Palma i de moltes altres ciutats europees. L'oligarquia observava amb creixent preocupació com un moviment obrer cada vegada més fort i reivindicatiu, reclamava la seva quota de participació i de poder, deixant molt clar que no acceptaria quedar fora dels beneficis del procés modernitzador.

Central elèctrica davant la mar. Arxiu Andreu Muntaner.

A Espanya, i també a Palma, el bipartidisme pactat anà perdent pes en favor d'altres actors polítics (republicans, regionalistes, socialistes, comunistes i anarquistes, els quals tingueren cada cop més protagonisme social i polític). D'aquesta manera, la vella política va anar deixant pas -de mala gana- a la nova.

Alguns esdeveniments a Espanya van marcar també la vida ciutadana de Palma, sembrant dubtes sobre el procés modernitzador. Un d'aquests esdeveniments va ser la Setmana Tràgica de Barcelona, que va suposar per a molts liberals i conservadors un avís important de que la intolerància i la repressió dels moviments obrers radicals podia acabar amb el seu món econòmic i religiós. Els successos de la Setmana Tràgica van ser molt sentits a Palma. Concretament, la imatge del polític Antoni Maura va sortir molt perjudicada i, al seu torn, la classe dirigent de Palma va començar a pensar que en el procés de la modernització podia conduir a situacions perjudicials per als seus interessos, situacions que, ara ho veien, no havien calculat.

Joan March entra en joc

Detall de la façana de la Banca March al carrer de Sant Miquel de Palma. Foto: Jaume Gual.

En aquest esperançador i de vegades dramàtic escenari, un mallorquí de la "part forana" – Joan March- anà adquirint un paper protagonista, tant a Mallorca com a Espanya. Entrà a la vida econòmica i social de Ciutat sense demanar permís a les classes dirigents i la seva irrupció significà la ruptura del consens entre les forces conservadores, en aquells moments afeblides per la crisi del Maurisme.

En un principi, March volgué controlar a republicans, socialistes i regionalistes, emperò finalment, a l'acceptar la impossibilitat de controlar aquestes forces, decidí fer un gir en la seva estratègia, donant un suport decisiu a la dreta i al seu braç armat, el sector més reaccionari de l'exèrcit, desembocant tot plegat en l'aixecament.

La filosofia econòmica i política de Joan March era oposada al de la burgesia industrial de Palma. A ell no li interessava fer indústria o turisme per modernitzar la ciutat, sinó guanyar diners de la manera més ràpida i menys costosa. Per això va fer en tot moment el que més el convenia, duent endavant els negocis més rendibles que estiguessin al seu abast, fossin legals o il·legals. Amb aquesta actitud esdevingué protagonista indiscutible de la ciutat abans i després de la Guerra Civil.

Durant tot el primer terç del segle XX, les idees regionalistes i nacionalistes anaren creixent paral·lelament a l'augment de la cultura local i la força econòmica de la ciutat i l'illa de Mallorca, influenciats sens dubte pel que passava a Catalunya. El regionalisme va veure com una oportunitat l'arribada de la Segona República, el 1931, tot i que després es va decebre quan les seves expectatives de veure un Estatut d'Autonomia aprovat per les corts espanyoles no foren satisfetes.

El fracàs de la política porta a la Dictadura de Primo de Rivera i després a la Guerra Civil

Fàbrica de tapissos Hermanos Fernández. Publicat a l'Abans Palma, recull gràfic 1860 - 1970. Ed. Efadós.

Les dificultats de tot el procés modernitzador i les noves idees que l'encapçalaren en un entorn europeu, radicalitzat amb el triomf de la Revolució Russa, feren créixer també la força de la resistència de les idees tradicionals i immobilistes. La ineficàcia en els intents per part de la monarquia d'arbitrar entre els dos blocs, cada cop més allunyats entre sí, va provocar una bretxa social i la política que irremeiablement desembocà tràgicament a la Guerra Civil.

El fracàs dels partits polítics per sortir de la crisi social i institucional, passà per la dictadura de Primo de Rivera, que, si bé en un principi podia semblar a molts un mal menor, en realitat suposà una embranzida que acabaria en l'enfrontament armat. La promesa de regeneracionisme i provisionalitat, no van ser autèntiques i en poc temps Primo de Rivera va eliminar els partits polítics convencionals per, a continuació, organitzar-se mitjançant un nou partit polític, Unió Patriòtica,

Emili Darder al balcó de l'Ajuntament el 20 de febrer de 1936. Fons Rul·lan. ASIM.

que en el cas concret de Palma va donar cabuda a membres procedents del Maurisme. Des del 1923 fins a la caiguda de la dictadura el 1930, Palma va tenir cinc batlles, escollits "a dit" entre els membres del partit governamental.

Tot i la dinàmica política autodestructiva que regnava a Espanya, la vida social de Ciutat es va anar obrint a altres formes i costums, sobretot a causa del creixent nombre d'estrangers que la visitaven i dels que s'hi quedaven a viure, especialment en el barri del Terreno.

Tal com retrata Llorenç Villalonga en la seva novel·la *Mort de Dama*, publicada el 1931, Palma s'havia convertit en una ciutat en la qual convivien el món cosmopolita, de costums molt liberals, i el món tradicional, conservador d'arrels culturals centenàries. Un dels seus personatges -Donya Maria Antònia- exponent de la bona educació ciutadana, diu referint-se a la "colònia estrangera": "Hem de viure a part de certes persones, perquè tenen costums diferents i no podríem congeniar, però no hem de voler jutjar al proïsme. Bastant tindrem algun dia, amb donar compte a Déu dels nostres propis actes".

La vida cultural i associativa de Palma va seguir les pautes de molts anys enrere. L'afició dels palmesans per passejar, pel teatre, els toros, el futbol, les bicicletes i els cavalls, varen anar generant nous espais, com ara el velòdrom del "Tirador" amb una cabuda de dues mil persones, el Teatre Lírico, el Passeig Sagrera, el Passeig de la Riba, el canòdrom, el frontó balear, la plaça de toros de 1929, o el cinema Born de 1931. La Segona República va arribar sense avisar. A Palma ho feu amb les alegries i amb recels de la gent, sense l'entusiasme d'altres capitals.

Després de moltes iniciatives positives en el camp de l'urbanisme, la política, la sanitat i l'ensenyament, encapçalades entre d'altres per persones com Alexandre Jaume i Emili Darder, el somni de la modernitat es soterrà definitivament i començà un malson que duraria molts anys.

1936 - 1975

La ciutat sobreviu malgrat el franquisme

Construcció de nous hotels al Passeig Marítim. A finals dels anys 50 la ciutat ha représ el projecte de modernització. Arxiu Escalas.

La guerra civil trasbalsa la ciutat

Amb la guerra civil, Palma queda ferida i aïllada. Entre la sospita i la sorpresa, Ciutat es va despertar aquell 18 de juliol de 1936 amb una sensació que alguna cosa greu estava passant. La República i la democràcia s'enfonsaven. Ningú no es podia imaginar que el cop d'estat derivaria en una guerra fratricida la qual donaria lloc a una dictadura que duraria 40 anys i que la monarquia tornaria després. Joan March, amb el seu suport a Franco (primer al cop d'estat i durant la guerra després), fou determinant.

La guerra civil va ser el canvi més dur i radical de la ciutat durant el segle XX. Va trasbalsar la manera de viure de tots els ciutadans, vencedors i vençuts, amb la mort, la presó, la por i el silenci. Abans de la guerra Palma era una ciutat dinàmica, amb una activitat socioeconòmica privada i publica important. El projecte modernitzador de la ciutat s'havia iniciat i donava els seus fruits. Sobretot des del punt de vista urbanístic, sanitari i educatiu. Aquesta dinàmica es tallà de cop quan el 18 de Juliol el General Goded jurà

fidelitat davant el Governador i l'endemà va trair les autoritats democràticament electes i declarà l'estat de guerra.

Entre les primeres víctimes políticament significades podem esmentar Ateu Martí (estiu de 1936) i Aurora Picornell (gener de 1937), executats sense cap tràmit judicial. Els esdeveniments es precipitaren. Palma és bombardejada intensament i, sobretot, seguí la maquinària acusatòria que portà moltes ciutadanes i ciutadans a la presó i a penes capitals. Però també els segrests i tretes de les presons que portà a assassinats sense cap mena de judici i que omplí de cadàvers voreres de carreteres i cementiris.

De fet, al cementiri de Palma hi hagué les fosses comunes més grans de Mallorca, on s'enterraren com a mínim 448 persones assassinades. Podem destacar-ne alguns com els afusellaments el febrer d'aquell 1937, d'Alexandre Jaume, Emili Darder, Antoni Ques i Antoni Mateu; i la creació de la famosa presó habilitada als magatzems de Can Mir a les Avingudes. També és rellevant el cas de Jaume Garcias i Obrador, president de la Diputació Provincial, detingut el juliol del 36 i afusellat, després d'un consell de guerra, el 4 d'agost del 1939.

Dins aquesta petita mostra del que va suposar aquella repressió hem de destacar també el suïcidi el 1942 de Matilde Landa a la presó de Can Sales, després d'una pressió carcerària permanent i implacable. A més, es produïren evasions i emigracions de moltes persones identificades amb la República. Els principals destins foren la Menorca republicana i Barcelona.

La propaganda franquista fou molt intensa. La ideologia dels revoltants, i ben especialment falangista, impregnà una part importantíssima de la vida social i cultural. Alguns exemples: als cinemes es projectaren noticiaris italians de l'Instituto Luce amb propaganda feixista i el 1941, ja a la postguerra, s'estrena al cine Born la pel·lícula "Raza", sobre un argument del mateix Franco. Un any després s'estrenà "¡A mi legión!".

Arconovaldo Bonacorsi (Conde Rossi) i el tinent coronel Luis García Ruiz (esquerra i dreta, respectivament) el dia de la celebració de la victòria de les tropes "nacionals" el 6 de setembre de 1936. La imatge, de Ribas de Duran, i que pertany a l'arxiu de Miquel Font, està publicada al llibre de Xavier del Hoyo i Arnau Company "Palma 1936-1983. L'evolució de la ciutat a través de la imatge".

Després de la guerra, la fam arriba a Ciutat

Francesc de Borja Moll. Arxiu UH.

Els primers deu anys del franquisme a Palma es caracteritzen per la fam que va passar molta gent, fruit d'una política econòmica basada en l'autarquia que propicià el racionament dels productes de primera necessitat i, com a conseqüència, l'existència d'un mercat negre.

Durant aquests anys, Palma pateix la crisi econòmica més greu del segle XX i el nivell de vida va recular considerablement. Per tapar les causes de la crisi, el règim franquista va fabricar un relat fals que encara segueix vigent: "la fam va ser causada pel caos de la República i l'aïllament de la guerra civil causat pels enemics d'Espanya, després el franquisme impulsaria el turisme i ens trauria definitivament de la pobresa". La situació de crisi econòmica greu tornà a posar tristament de moda la guerra de les subsistències per fer-se amb productes de primera necessitat.

Una altra característica important d'aquests anys va ser el retrocés que varen experimentar els drets de la dona. Tornà un discurs de principis de segle que arraconava la dona un altre cop a casa seva, o a les funcions socials de beneficència i als moviments franquistes com els de l'auxilio social.

El nacionalcatolicisme fou un altre dels trets essencials per entendre aquest període. És interessant llegir la Carta colectiva de los obispos españoles a los obispos de todo el mundo con motivo de la guerra en España, publicada a l'estiu de 1937 i signada pel bisbe Miralles, escrit en el qual es donava suport al cop d'estat i la guerra de Franco. En tot aquest nou escenari l'Església recuperà privilegis. La clara aposta pel franquisme li va donar resultats positius, ja que va ser considerada com un puntal del nou règim, la qual cosa li aportà beneficis amples i diversos. Amb la victòria del bàndol nacional, l'Església tingué un protagonisme important, dins una estratègia de recristianització de la societat mitjançant actes multitudinaris d'exaltació religiosa, el control de la moral pública i privada i un paper importantíssim en el món de l'ensenyament.

El turisme apuntala el règim franquista i reviscola la ciutat

Des d'un començament, la relació entre el règim franquista i el desenvolupament del turisme a Palma i a Mallorca va ser estratègica. Als inicis del decenni dels cinquanta, es varen crear les Juntas Provinciales de Turismo, que eren les que dirigien l'estratègia. A Mallorca es feia en estreta col·laboració amb el Foment de Turisme, entitat que encapçalava la gestió i nomenava Soci d'Honor a tots els governadors civils que passaven per l'illa.

El turisme, activitat en expansió abans del juliol del 1936, es veié col·lapsada pels fets de la guerra i la situació de crisis de la postguerra. El Gran Hotel es transformà el 1941 en la seu de l'Institut Nacional de Previsió.

El turisme es començà a recuperar progressivament a finals dels 40 amb un programa nacional de molt èxit, dirigit als recents casats per passar la lluna de mel a Mallorca. Aquest turisme mutarà d'un turisme selecte i minoritari que hi havia abans de la guerra, fonamentat en la figura del viatger, a un altre popular i massiu els anys 50.

A poc a poc Europa es recupera, es comencen a pagar les vacances als treballadors i hi ha un traspàs de l'aviació de guerra a la civil. Amb tot, a mitjans del 50 i fins al 73, es produeix l'arribada massiva ininterrompuda de turistes, així com l'expansió urbanística i econòmica sobre el territori.

Palma torna a recuperar el projecte modernitzador i liberal amb un nou cosmopolitisme. La plaça Gomila lidera el nou turisme d'oci de la nit. Passam de 400.000 turistes dels anys 60, a 3.500.000 el 73. De 21.300 places a 222.000. Palma ja té 260.000 habitants.

Cartell "Luna de miel en Mallorca", 1950. Foment de Turisme.

La transformació urbana recomença

Fotografia dels anys 50 de l'asfalt de l'avinguda Jaume III. Font: Arxiu Municipal de Palma.

El projecte modernitzador de la transformació urbana de la ciutat es torna a posar en marxa amb les reformes de Gabriel Alomar. El Pla de reforma interior de Palma és aprovat el 1943. És el temps en que Joan March construeix el seu palau de la mà de Gutiérrez Soto i Gabriel Alomar. Ho fa just devora el Círculo Mallorquín, institució que li havia barrat l'entrada uns anys abans.

Respecte a l'arquitectura, el regionalisme va desapareixent i també el modernisme. Dominarà l'arquitectura racionalista, sobretot en grans edificis militars i cases familiars. Més tard, apareixerà una arquitectura contemporània, de la mà d'arquitectes com Ferragut amb l'edifici de GESA i l'església de la Porciúncula. Algunes fites d'aquesta etapa són la construcció del Mercat de l'Olivar i la compra per part de l'Ajuntament de Palma del solar de S'Hort del Rei com a primera passa per a la reforma posterior d'Alomar.

Comencen les obres de Jaume III el 1952, amb la participació de Joan March i sota la direcció de Gabriel Alomar, ara considerat el seu arquitecte predilecte. Pocs anys després, el 1962, mor Joan March a Madrid, víctima d'un accident, a 81 anys.

La ciutat moderna avança no sempre en la bona direcció, com és la substitució l'any 1953 dels tramvies pels famosos autobusos pegasos i el cotxe utilitari s'anirà fent amb els carrers de Ciutat a costa dels vianants, els carros, les galeres i les bicicletes.

Fruit del fort creixement econòmic, es produeix una revolució migratòria a tota Espanya. Des de 1960 fins ara hi ha hagut 20 milions de desplaçaments interiors. Alguns d'aquests desplaçaments varen ser molt intensos als anys 60 i part d'ells varen tenir com a destí la ciutat de Palma i, més tard, tot Mallorca.

El més rellevant pel creixement de la ciutat va ser la immigració peninsular, encara que també cal destacar la immigració interior de la Mallorca rural. Inca i Manacor no perden població, però la zona més rural d'interior sí, així com la Tramuntana, a excepció de Sóller.

Aquesta època serà també la del creixement de les infraestructures i de l'automòbil. Es crea el Passeig marítim, uns dels grans projectes modernitzadors dels anys 20, que després enllaçà amb l'autopista de Llevant. Aquest és segurament l'error urbanístic més gran de la història de ciutat. Després de tomar les murades, acció molt consensuada però vista des d'ara equivocada, es comet l'error de crear un altre cinturó, més potent encara que les mateixes murades: un anell de carreteres que suporta un tràfic excessiu i que torna a aïllar el centre de la ciutat del seu entorn. Aquest anell serà més difícil de tombar que les murades.

La cultura pròpia torna de la mà de l'OCB

Quant a la cultura pròpia, durant el primer franquisme es toleren algunes manifestacions minoritàries i discretes entorn fets significatius com la Reunió del consell Europeu de Cultura Popular, la presentació de Ruiz Giménez del projecte cultural per Balears, l'homenatge a Miquel Costa i Llobera i Joan Alcover o el condol per la mort de Mª Antònia Salvà. Els premis Ciutat de Palma reforcen als escriptors en llengua catalana. Es duu a terme a Ciutat el IV Congrés de la Corona d'Aragó. És indubtable que un fet transcendental per a la cultura de la ciutat serà la vinguda de Joan Miró el 1956, al mateix temps que estrena el taller fet per Josep Lluís Sert. Miró esdevingué un referent intel·lectual de primera magnitud. Així, el 1970 va fer a la sala Pelaires de Palma la seva primera exposició individual. Precisament aquesta sala esdevingué un espai protagonista del canvi cultural de la ciutat.

També és necessari parlar d'altres artistes dels 50 com Xam, que ajuden a fer la transició cultural d'una ciutat tancada i franquista, cap a una ciutat oberta i connectada, amb les seves exposicions als centres de producció artística com Nova York, Munic, Stuttgart, Frankfurt, Londres, París, Amsterdam, Barcelona o Madrid Com a mostra de certa obertura del règim, es crea a Palma el 31 de desembre de 1962, impulsada per Francesc de Borja Moll, l'Obra Cultural Balear. Al cap de tres anys, el 1965, Raimon faria el seu primer concert a Palma; i Maria del Mar Bonet s'integraria als Setze Jutges el 1967. La relació íntima entre Palma i Barcelona, tan important els anys abans de la guerra civil, no es començarà a recuperar fins a 1960. El regionalisme es recupera.

Camilo José Cela , Joan Miró i La Chunga. Font: Fons Rul·lan.

La vida quotidiana ens dóna algunes novetats, dins un ambient encara tancat i gris. S'estrena la pel·lícula "Jack el Negro", filmada a Palma. Arriba al Port per primera vegada la VI flota americana. Arturo Pomar és proclamat campió d'Espanya d'escacs. Josep Tous refunda l'Última Hora i s'organitza una exposició retrospectiva d'Anglada Camarasa.

En aquells anys d'opertura (i també d'estancament), Palma va tenir un dels batles més famosos, el general Màxim Alomar, després de Joan Massanet que havia estat quasi deu anys. Alomar governà la ciutat durant 5 anys, des del 1963 fins al 68. Entre moltes obres que impulsa cal recordar l'aprovació del nou Pla General de 1963 que es demostrà poc realista, i la reforma de s'Hort del Rei, obra molt controvertida i debatuda, ja que esbucava el Teatre Líric i l'Hotel Alhambra, dues icones de la ciutat. El somni d'una ciutat moderna de Miquel dels Sants Oliver es va complint.

Palma pateix la primera crisi turística

La primera crisi turística es produeix a 1973, al mateix temps que neix a Palma l'ecologisme amb la creació del GOB. Per primera vegada, baixa l'ocupació hotelera i es critica el model de creixement basat en el producte de sol i platja. No és casual que el naixement del GOB es produís en aquells moments, impulsat per un grup de ciutadans tant de Palma com d'altres municipis de l'illa. El 1977, es desencadena la lluita per salvar la Dragonera de l'amenaça de ser urbanitzada. Els anys 70 i els inicis dels 80 foren de crisi econòmica. La crisi hotelera va servir per cohesionar el moviment sindical que ja feia uns anys que volia tornar a ressorgir. El primer conflicte hoteler és del 73 a l'Hotel Bellver. La primera vaga d'hostaleria va ser l'any 74, i es varen realitzar moltes assemblees als hotels de la badia de Palma. Lideraven moltes d'aquelles accions un conjunt de capellans crítics amb la mateixa església i amb les condicions d'explotació dels treballadors per una patronal paternalista. Francesc Obrador, Jaume Santandreu, Carmel Bonnín i d'altres tindrien en el futur un paper rellevant en els moviments socials ciutadans de diferent naturalesa.

Creix l'esperança per l'arribada de la democràcia

Franco i Carmen Polo davant l'Ajuntament de Palma el 10 de maig de 1960.
Font: Arxiu de Casa Vila, publicada a "Palma, 1936-1983", d'Arnau Company i Xavier del Hoyo.

Progressivament, creix l'esperança de l'arribada de la democràcia. Factors interns i externs necessàriament havien d'influir en un desig cada vegada més majoritari de canvi polític. Tothom era conscient que s'entrava en una fase de transició que es faria quan el dictador morís. El PCE i PSOE, entre altres forces polítiques i socials, es feien cada vegada més presents. El PCE pren protagonisme amb el denominat "pacte per la Llibertat", amb consignes que inclouran també l'amnistia per als presos, ja que l'any 1974 tota la direcció de CCOO estava empresonada pel procés 1001. L'amnistia es va convertir en una demanda nacional i transversal. Per exemple, va ser demanada pel Col·legi d'Advocats de Balears, per part del seu degà Pep Zaforteza. Hi havia també, dins el Col·legi d'Advocats una "comissió d'advocats joves", molt activa, presidida per Fèlix Pons.

Franco mor el novembre del 75. Joan Carles és proclamat Rei d'Espanya. La llei de Successió de 1947 s'havia aplicat al cap de 28 anys.

1975 - actualitat

Cap a la ciutat totalment turística

Vista de la Seu. Jaume Gual.

Com hem vist a la tercera part de la Biografia de Palma, el big bang turístic que començà a la dècada del 1960 va anar expandint-se progressivament fins a la primera crisi sistèmica internacional de 1973, una crisi que també va afectar el turisme. Aquest primer impuls turístic i urbanístic es va fer en un context institucional plenament franquista, al marge de les mínimes regles democràtiques.

A la dècada del 1950, en plena guerra freda, havia canviat el context internacional respecte al règim franquista: 1951, reconeixement de l'ONU; 1954, conveni d'ajuda econòmica dels USA; 1956, primera llei del sòl; 1959, pla d'estabilització... Tot plegat, a les illes Balears, va suposar l'inici d'un gran canvi en els sectors econòmics hegemònics i, especialment, un canvi de paradigma en la forma d'acumular rendes. Es va passar d'una indústria i agricultura que produïa per a la demanda interna i l'exportació, a cercar la revalorització immobiliària i pagar, via turisme, les factures que ens arribaven dels nous països amics amb els quals començàvem a tenir intercanvis econòmics fluids i que ja tenien experiència del sistema democràtic i capitalista avançat.

Amb això, a poc a poc, la producció turística i de rendes immobiliàries s'anà imposant al model anterior. Palma, lluny de ser l'excepció d'aquest model,

fou la porta d'entrada d'aquest nou patró a Mallorca i a la resta d'illes Balears.

Aquells primers 20 anys de creixement turístic varen posar les bases d'un model econòmic que, a poc a poc, ha anat fent aflorar deseconomies, segregació social i problemes ambientals cada cop més mals d'afrontar. Un model econòmic on el turisme s'ha apropiat del territori, del patrimoni i ha anat arraconant altres sectors econòmics com l'industrial i l'agrari. Avui ja podem parlar sense embuts de monocultiu absolut, només diversificat en diferents versions i modalitats d'explotació turística. De reivindicar, durant la transició, diversitat i equilibri entre els sectors productius (agricultura, indústria, serveis) hem passat a reclamar diversitat i equilibri entre les diferents modalitats d'explotació turística (hotels, apartaments, residencies, lloguer turístic,etc).

Palma, immersa en la transició democràtica

Després de la crisi de 1973 i la mort del dictador, la ciutat va passar per un període de transició intens i agitat, en paral·lel al que passava a la resta de l'Estat. Apareixien més partits polítics i sorgien o reviscolaven diferents sindicats, alhora que veien la llum noves entitats empresarials. Entre aquestes, les del petit comerç, la PIMEM, la CAEB i les federacions hoteleres, que agafaren més protagonisme mentre que el Foment del Turisme anava minvant el seu poder.

L'agitació política era intensa. Encara es recorden fets com el tancament a l'Església de Sant Miquel d'un col·lectiu d'obrers aturats o el primer míting de Felipe González (1976) i els posteriors de Manuel Fraga i Santiago Carrillo, les esquerres omplint la plaça de Toros i les dretes el Palau Municipal d'Esports.

Un militant comunista ven exemplars de "Mundo obrero" amb la notícia de la legalització del PCE, a Madrid. Foto: Leonard Freed.

Aquells anys de la transició varen ser crítics pel turisme, ja que tot el model que havia sorgit del franquisme es posava en qüestió arran de la crisi encetada el 1973. Alguna cosa anava malament i s'havia de corregir. La crítica general contra la destrucció del territori va començar a calar en la ciutadania. Durant aquests anys hi va haver moviments socials molt importants, com el que estava en contra el pàrquing davant la Seu (Parc sí, pàrquing no) que donaria lloc al parc de la Mar o contra les urbanitzacions de la Dragonera i del Trenc. La consciència mediambiental irrompia amb força al costat dels anhels de democràcia i llibertat i es mantindria viva i activa fins ara.

Al mateix temps es feia una feina intensa per recuperar la cultura pròpia amb el Congrés de Cultura Catalana o les Festes de Sant Sebastià que feia 60 anys que no es celebraven. Eren els anys de "l'obertura" en què arribaven pel·lícules que marcarien aquella època com La Naranja Mecánica o El Ultimo Tango en París.

La ciutat gira cap a l'esquerra

Fotograma del reportatge "Aguiló, la mirada retrospectiva d'un batle", d'IB3 Notícies.

Després del referèndum de la Constitució, vengueren les eleccions generals que guanyà la UCD de Suárez. Però a les primeres eleccions municipals democràtiques postfranquistes (1979), la ciutadania de Palma va elegir Ramon Aguiló, un dels batles més joves del país que governaria 12 anys, fins el 1991. Hi havia nous partits i nous governants i, amb ells, les noves idees sobre urbanisme, sobre el paper de la dona i sobre la cultura, varen sortir a la llum amb ganes de fer-se realitat.

Tot just després de les eleccions municipals de 1979, a la dècada del 1980, passat el mal son del cop d'Estat de Tejero (1981), es va obrir un període socialdemòcrata de 12 anys amb canvis

importants per la ciutat. Dues novetats coincidiren en l'urbanisme espanyol i, per extensió, en el de Palma: l'urbanisme democràtic per un costat i, per l'altre, la irrupció dels nous vents neoliberals globals -impulsats a Europa per Margaret Thatcher des del 1979 i als USA per Ronald Reagan des de 1981- que tant afectarien l'urbanisme de les ciutats vinculades a l'economia capitalista.

Creix un nou urbanisme amb la democràcia

El nou urbanisme democràtic s'obria camí per donar solucions a nous i vells problemes gràcies a un altre model de ciutat que l'esquerra intentarà implementar des dels consistoris. Un nou urbanisme que s'havia forjat entre els quadres de l'oposició antifranquista i que, en gran part, arribava gràcies a la influència dels urbanistes italians d'esquerres. El nou model de ciutat era per una part, una ciutat amb equipaments de tota mena (benestar social, sanitaris, educatius, esportius...) i per a tots els barris; i per una altra la rehabilitació del centre històric renunciant a les polítiques de cirurgia urbana com les que ja s'havien executat anteriorment a Jaume III amb el Pla Alomar de 1943. Aquests seran dos dels eixos més importants del nou projecte socialdemòcrata per a la ciutat, que agafarà cos amb l'aprovació del PGOU de 1985 i que estarà vigent durant 13 anys, fins al 1998.

El PGOU de 1985 també dibuixava altres idees transcendents per a la ciutat, com per exemple la proposta de conversió en zona de vianants sis carrers del dens eixample palmesà per convertir-los en eixos cívics. Una proposta pensada per contrarestar la manca d'espais centrals que articulessin el barris de l'eixample, una proposta d'eixos cívics que veuria la llum anys més tard i només per a dos dels sis eixos proposats.

Per una altra part el pla de 1985 tornà a les densitats originals de l'eixample del pla Calvet de 1901 que havien estat modificades a l'alça pels plans de 1963 i, en menor mesura, pel de 1973. Actuacions puntuals com la rehabilitació de l'Escorxador, al final de l'eix cívic de Blanquerna, intentaven també qualificar el desarticulat eixample.

Carrer Blanquerna, peatonalitzat l'any 2013. Foto: Ara Balears.

Quant a nova urbanització, el PGOU del 85 no va desclassificar sòl urbanitzable, va mantenir les previsions de nova urbanització del pla de 1973, malgrat en modifiqui alguns dels seus aprofitaments. També manté el traçat de la xarxa arterial que el MOPU ja havia incorporat al pla de 1973, una xarxa en la qual les autopistes metropolitanes tenien via lliure.

Tot i que l'urbanisme del primer ajuntament democràtic bevia de l'urbanisme d'esquerres de la dècada del 1970, al final de l'època socialdemòcrata, es van adoptar algunes decisions que ja anunciaven els nous temps neoliberals. Una d'elles, en desacord amb la filosofia originària del pla, va ser la decisió d'ubicar el campus de la UIB al km 7,5 de la carretera de Valldemossa, enfront de l'alternativa, inicialment plantejada a l'avanç del pla (1983), d'un campus integrat dins la trama de la ciutat.
Una altra mesura, ja d'inequívoc encuny neoliberal que adoptà el consistori d'esquerres, ara ja amb pacte amb UM, fou la seva modificació puntual, pocs anys després de la seva aprovació definitiva, per tal de permetre la instal·lació a Palma de grans superfícies comercials com El Corte Inglés o el centre comercial de Porto Pi. Dues grans superfícies que obtindran la llicència més tard, ja sota el mandat del conservador Joan Fageda. Aquestes mesures adoptades per l'ajuntament d'esquerres encetaven el meló d'un tipus de polítiques urbanes que serien habituals alguns anys després, impulsades pels governs conservadors.
La recuperació de la ciutat antiga va anar cobrant protagonisme amb els plans especials del Puig de Sant Pere (1977) i de la Calatrava (1989) com a naus insígnia d'un urbanisme d'esquerres. És el context on neix amb força una nova entitat social –ARCA- que serà cabdal pel futur de la ciutat. El Pla del Puig de Sant Pere adoptà decidides mesures per al manteniment de la població resident malgrat la revalorització que suposava la reforma urbana. Per contra, el de la Calatrava, modificat pels conservadors l'any 1993, ja s'executà en plena fase neoliberal, essent un dels més clars exemples de plans de reforma interior que impulsarien la gentrificació.

Vista de la via de cintura. Foto: Jaume Gual.

Palma viu una vida cultural intensa

L'escriptora Carme Riera. Foto: El Mundo.

La vida cultural de Palma a la dècada del 1980 es dóna en un nou context polític i institucional en el qual, a diferents escales administratives, han de coexistir tres polítics molt diferents: Gabriel Canyelles d'Aliança Popular al Govern de la Comunitat Autònoma, Jeroni Alberti d'Unió Mallorquina al Consell Insular de Mallorca i Ramon Aguiló del PSOE a l'Ajuntament de Palma.

Des de l'ajuntament de Palma es va desplegar una política que va capgirar els grisos referents culturals franquistes amb festivals anuals molt populars com el de Teatre i el de Jazz, la recuperació de la Rua per les festes de carnaval o el concurs Pop Rock. Són anys d'un fort dinamisme ciutadà, com mostren les exposicions d'Antoni Tàpies o de Henry Moore, així com una maduresa de la nostra cultura com palesaren els premis de les lletres catalanes a Carme Riera o a Aina Moll.

Són anys en el que el temps passa també per personatges de renom: ens deixen Robert Graves, Joan Miró i Llorenç Villalonga.

Palma s'integra a l'òrbita neoliberal que domina a Europa

Cementiri Bon Sosec.

Amb la victòria conservadora de 1991 l'Ajuntament tornà a ser governat per la dreta de la ciutat amb Joan Fageda i Catalina Cirer a la batllia, un domini conservador que durarà 16 anys, fins al 2007, i que fins aleshores ja es donava a les institucions insulars i autonòmiques. Amb aquesta conjuntura la ciutat comença un llarg període decididament marcat pel context internacional neoliberal, ja prou hegemònic al món occidental. S'abandonava així l'ideari de l'etapa anterior socialdemòcrata que proposava una ciutat heterogènia amb integració i mescla d'usos, enfront de les propostes d'articular la ciutat sobre grans polígons monofuncionals formalment homogenis que retornaven a les propostes dels plans anteriors.

El nou cicle polític conservador, amb el seu nou rumb econòmic, generarà importants casos de corrupció. El cas del cementeri Bon Sosec (1992) va afectar el batle Fageda i, pocs anys després, el cas Túnel de Sóller va causar la caiguda política de Gabriel Canyelles (1995). Aquests casos marcaran el punt de sortida de molts altres, protagonitzats la majoria per Jaume Matas com a president de la Comunitat Autònoma en la legislatura 2003-2007.

Mentrestant Palma aprovava el nou PGOU conservador (1998) de marcat signe neoliberal, especialment per mor de la seva modificació de 2006, que reemplaçà el pla de 1985. Es feien els canvis normatius necessaris per afavorir la revalorització urbana no productiva i l'aclaparador domini del negoci turístic i immobiliari. Són els anys del pla Mirall i d'una gran inversió econòmica, amb importants fons europeus, que aterren especialment al centre històric. Polítics conservadors com José María Rodríguez i Javier Rodrigo de Santos tingueren un protagonisme clau en aquesta etapa.

Si amb el pla especial del Puig de Sant Pere, a poc a poc les cases es rehabilitaven i els veïns que volien

podien quedar a viure al barri amb lloguers adequats a la seva situació econòmica, amb el pla especial de la Calatrava (modificat el 1993), el de la Gerreria (1995) i les actuacions vinculades al pla Urban (1997-99), l'efecte social sobre les poblacions dels respectius barris van ser de signe molt diferent.

Dos problemes afloraren amb aquestes actuacions, per un costat el poc respecte a la trama medieval de la Gerreria denunciat per l'associació ARCA i, per l'altre, el desplaçament dels veïnats que no pogueren assumir els nous preus, tant de compra com de lloguer, que les reformes urbanes implicaven. A diferència del pla del Puig de Sant Pere, els veïnats dels barris no varen estar protegits del desplaçament (expulsió de fet) que suposava l'entrada d'inversors àvids de rendes urbanes.

També són els anys en què es construiran grans equipaments com els hospitals de Son Llàtzer i Son Espases o la nova presó. També s'intensificarà el dinamisme cultural i es rehabilitaran espais abandonats per fer-hi iniciatives culturals com Es Baluard, l'Escorxador, el Gran Hotel, Can Bordils o Can Oléo. Altres s'estrenaran, com el nou conservatori o la Fundació Pilar i Joan Miró (1992) que, des del 1981, havia cedit obra a l'Ajuntament per crear-la. En consonància amb els grans projectes d'encuny neoliberal de l'època, cal esmentar les reformes i ampliacions del port de Palma i, especialment, la de l'Aeroport del 1997 (*hub* d'Air Berlin des del 1998) que dugué a terme l'administració estatal. Això va fer possible incrementar l'afluència de visitants la qual cosa va augmentar força la pressió demogràfica i ambiental sobre la ciutat. L'estratègia no era ni és altra que dur el màxim de turistes possible, tant via aeroport com via creuers, i donar al màxim de cobertura als vaixells comercials que havien d'abastir de béns i mercaderies la renovada indústria turística. Tot plegat va fer que Palma entrés definitivament en el circuit internacional del negoci immobiliari i de turisme urbà. Les noves tendències dels inversors, amb els ulls especialment posats als centres històrics, fan que el turisme urbà agafi una gran volada.

Hospital Son Espases. Web: www.hospitalsonespases.es

La reforma de la Platja de Palma sempre pendent.

En la mateixa línia, però ara en zona turística, cal esmentar la posada en marxa (2005) del Consorci de la platja de Palma per a la reforma del principal complex turístic de la ciutat, un organisme que implementarà diferents estratègies segons els actors i paradigmes polítics dominants, les primeres eren més tendents a la intervenció pública amb promeses de fortes inversions estatals, mentre que les finalment imposades, un cop assumida l'agenda de l'austeritat a partir de 2010, han estat de signe neoliberal amb la incentivació de la inversió privada com a principal estendard.

Durant aquest període, la ciutat de Palma fa un canvi quantitatiu, passa de ser una ciutat mitjana a ser una ciutat gran, perdent bona part del seu encant com a ciutat moderna i alhora cosmopolita per passar a ser una ciutat postmoderna i global. Durant aquells anys ens deixen persones que havien estat protagonistes culturals del passat, com Camilo José Cela, Francesc de Borja Moll, Joan Bonet , Remígia Caubet, Josep Ma Llompart o Guillem d'Efak. També ens deixen persones molt rellevants per les seves idees com Gabriel Alomar o Andreu Ferret i persones animadores de la vida de Palma com Bonet de San Pedro, Xesc Forteza i Catalina Valls.

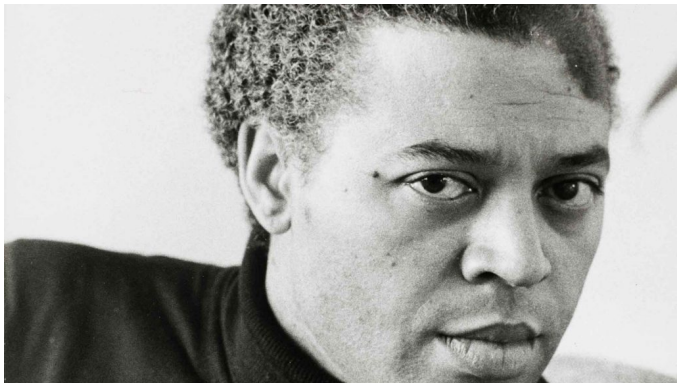

Guillem d'Efak. Foto: Ara Balears

Palma, de ple en la crisi financera

L'epicentre de les movilitzacions del 15M a Palma va ser Plaça Espanya. Foto: Última Hora.

A la legislatura 2007-2011 l'esquerra (amb UM) torna a governar la ciutat, amb Aina Calvo de batllessa. Un nou govern d'esquerres després de 16 anys de governs de dretes tot coincidint amb l'inici de la crisi econòmica (2007-208) i les retallades. Malgrat això, hi ha uns primers intents de mesures keynesianes, com les vinculades al pla E del govern central, que s'abandonaran ràpidament a partir del 2010 quan des d'Europa s'imposaren les polítiques d'austeritat.

La ruptura amb UM pels seus casos de corrupció deixen al govern d'Aina Calvo en minoria i, el 2011, en context d'austeritat neoliberal, perdrà les eleccions enfront de Mateu Isern del PP. Segurament l'actuació més important del govern d'Aina Calvo fou el projecte i posada en marxa de l'eix cívic de Blanquerna avui en dia plenament consolidat. Un dels sis eixos cívics proposats pel pla de 1985 però que fins a la seva legislatura gairebé no havien passat de la fase de proposta. Els primers carrils bici de la ciutat també daten de l'etapa de la batllia d'Aina Calvo.

El 2008, com és conegut, esclata la bombolla hipotecària i urbanística amb especial virulència als països que havien apostat per la revalorització urbana com forma d'acumulació de rendes. L'esclat va provocar la crisi econòmica més profunda que ha viscut Palma en el període democràtic. La crisi deixa molt atur a la ciutat, molts immigrants tornen als seus llocs d'origen i Palma viu una frenada del sector de la construcció paral·lelament a la disminució del turisme.

El mateix 2008 el Govern progressista posa en marxa una llei d'actuacions urgents, l'anomenada llei Carbonero, per a promoure sòl per a habitatge tant públic com privat i que, en el cas de Palma, genera el projecte d'urbanització de Son Bordoi, a segona línia del Molinar que ha de possibilitar la construcció de 750 habitatges. Un projecte no absent de crítiques ecologistes i veïnals.

Palau de Congressos de Palma. Font: palmacongresscenter.com

Amb la crisi augmenten les desigualtats entre classes, la fragmentació social i molta gent perd l'habitatge per desnonaments hipotecaris o de lloguer. També esclaten una gran quantitat de casos de corrupció que afectaran les institucions. Això provocà, entre d'altres, la desaparició d'UM. És quan irrompen nous moviments socials com el 15M i nous partits polítics com Podemos que marcaran tota la dècada. Podemos ocuparà un lloc rellevant a l'esquerra del PSOE i de Ms amb els quals compartirà, des del 2015, el poder a Cort, Consell i al Govern. El multipartidisme arriba a tota Espanya i la dreta i l'esquerra s'en aniran recomponent respecte als espais que copaven fins aleshores.

L'estratègia de sortida de la crisi va ser imposada pel sistema financer europeu a partir de 2010, i és quan el govern central presidit per Zapatero opera un canvi de rumb en la política econòmica cap a l'austeritat. Aquest canvi ho simbolitza la modificació de 2011 de l'article 135 de la Constitució (consensuat pel PP i PSOE) que prioritza pagar els deutes de l'administració pública amb la banca enfront de altres despeses. Tot plegat es desenvolupa en paral·lel al rescat de la banca i a la reforma laboral de 2012 directament vinculada als interessos empresarials.

A partir dels anys 2010-2012 el nou rumb de la inversió ha generat un creixement intens del turisme en diverses modalitats. Esgotada la possibilitat d'extracció de rendes via hipoteques, serà el lloguer el nou jaciment a explotar tant en versió residencial com turística. El lloguer turístic es dispara gràcies a l'impuls de les noves plataformes intermediàries que operen a través d'Internet, com Airbnb i altres.

El govern conservador de Cort de la legislatura 2011-2015 -a través de la Fundació Turisme Palma de Mallorca 365- posa en marxa la campanya de promoció turística "Passion for Palma" per tal d'afavorir el negoci turístic i dóna via lliure a l'ocupació dels espais públics per activitats de restauració,

com s'esdevingué amb el passeig del Born. El turisme de creuers també augmenta entre d'altres gràcies a l'ampliació d'infraestructures portuàries i de la grandària dels anomenats megacreuers.

Tanmateix, el turisme com principal sector econòmic sembla que ningú, o molt pocs, el vulguin qüestionar. L'antic objectiu d'aconseguir un major equilibri entre els sectors econòmics, està completament oblidat i ara ja només es discuteix sobre quin tipus de turisme pot ser més interessant. L'exemple del Palau de Congressos il·lustra perfectament el que diem. Iniciat el projecte pels conservadors el 2004, ha vist com tot l'arc polític i des de diferents institucions l'han tingut sobre la taula, però en cap moment s'ha vist seriosament qüestionat. Un projecte del qual se'n desmarca la inicial inversió privada i que, finalment, ha d'assumir l'administració pública amb un cost d'uns 130 milions d'euros, tot plegat en un moment que els desnonaments de gran part de la població de les seves llars s'accelera dramàticament.

Palma, la ciutat turística que entra en crisi

Des del 2015 hi torna a haver govern d'esquerres a l'ajuntament de Palma però les mesures estructurals estatals com la famosa Llei Montoro (2013) i la reforma laboral (2012), segueixen plenament vigents, el que provoca que les polítiques progressistes topin amb barreres males de saltar. Fruit d'aquesta batalla, l'Ajuntament de Palma pren mesures contundents com la prohibició de lloguer turístic a tots els plurifamiliars, la restricció de noves obertures d'hotels urbans o la posada en marxa de la revisió del nou pla urbanístic de la ciutat. S'intenta donar la imatge d'una nova política però sense renunciar al turisme massiu, del "Passion for Palma" dels conservadors es passa al "Benvingut Turisme Sostenible" (2016) impulsada des del nou govern progressista de la CAIB.

La sortida de la crisi es fa amb un augment de la intensitat turística sobre la costa de la badia de Palma i bona part del seu centre històric. El tsunami immobiliari, amb el seu corol·lari de desnonaments hipotecaris i de llogaters, s'expandeix des del centre històric i Santa Catalina, cap a parts de l'eixample com Pere Garau. L'ajuntament té serioses dificultats per contenir el problema i bona part d'elles són causades pels impactes en l'organització municipal de l'elevat nombre de casos de corrupció de la policia local i altres funcionaris vinculats, sobretot, al cas Cursach. La pressió demogràfica torna a reviscolar, ja que torna a pujar l'afluència turística i la necessària immigració per poder donar serveis al creixement del turisme en les seves diferents i noves modalitats.

L'increment de la intensitat turística genera una renovada crítica que reclama un nou model econòmic, ja que es constata clarament que més turisme no genera forçosament més benestar. Els brots de turismofòbia s'expliquen en part des d'aquesta nova perspectiva crítica. La manca de progrés social i laboral fan que la suposada sortida de la crisi no arribi a gran part de la població. Palma es troba saturada, ferida per la corrupció i amb dificultats socials en molts barris, és l'altra cara de la moneda del creixement econòmic/acumulació de rendes que es du a terme de la mà de la doctrina neoliberal.

Palma lluita per no morir d'èxit des de molts fronts públics i privats, també a través de diferents plataformes socials que es coordinen amb altres moviments d'altres ciutats europees, amb l'esperança de canviar el rumb que ens marca la globalització neoliberal.

Acció de la Plataforma contra els megacreuers per demanar a les insitucions una moratòria en la contractació de nous creuers. Foto: Plataforma contra els Megacreuers.

PALMA XXI és una entitat ciutadana sense ànim de lucre, independent i oberta. Un observatori sobre el passat, el present i el futur de la ciutat des del qual reflexionar i dissenyar el futur de Palma.

Un dels projectes que realitza la nostra entitat és "La Biografia de Ciutat": un llibre col.lectiu amb la col.laboració dels millors especialistes sobre la història de la nostra ciutat, obert a la participació de tots els palmesans i palmesanes.

Consulta aquest llibre complet a la nostra pàgina web **www.palmaxxi.com** .